

Actes de les
**III Jornades d'Estudis
Locals de Felanitx**

13 i 14 de desembre de 2013
Saló d'Actes de la Casa de Cultura de Felanitx

Coordinació i edició
Miquel Àngel Vicens i Siquier

Consulta *on line*
www.amicsclosos.cat/3jornades

EDICIONS AMICS DELS CLOSOS

Dipòsit Legal PM-588-2015
Impremta Institut, juny 2015

In memoriam

Miquel Barceló i Perelló

Pere Xamena i Fiol

PRESENTACIÓ

La celebració i publicació de les III Jornades d'Estudis Locals de Felanitx han estat marcades per la desaparició de dos *Homenots*, verdaders prohoms del coneixement i de la Cultura de Felanitx. El novembre de 2013 ens deixà Miquel Barceló *Pereió*, mestre de mestres, figura principal en l'estudi de les societats andalusines. El maig de 2015 ho féu Mn. Pere Xamena, coneixedor com pocs de la Història de Felanitx i de Mallorca. Valgui aquest llibre com el nostre primer homenatge a aquestes dues figures. Seguirem el camí que ens deixaren, cuidarem el seu llegat!

Les Jornades d'Estudis Locals promouen el coneixement i difusió del nostre àmbit més proper de qualsevol disciplina científica o humanística, representen una oportunitat per aprofundir en aquest coneixement de determinades temàtiques d'àmbit local, per donar sortida a estudis i treballs de joves investigadors o de persones que, sense més pretensions, gaudeixen d'un temps per a la recerca. Sense aquest espai, tot això quedaria arraconat dins l'àmbit privat dels autors, sense possibilitat de que fossin consultats, utilitzats, ampliat, millorats o, per què no, criticats. La ciència avança gràcies a una lectura crítica i constructiva de les aportacions que s'han realitzat amb anterioritat.

El desembre del 2013 es complien els 5 anys de la presentació en societat de l'Associació d'Amics dels Closos de Can Gaià, de la nostra primera assemblea general. Allà dibuixàrem un full de ruta, una declaració d'intencions respecte a la protecció, difusió i posada en valor del Patrimoni de Felanitx. Els Amics dels Closos no aspiren més allà d'esdevenir una eina per ajudar a assolir aquests objectius fundacionals. Un complement, una mà per cobrir més terreny, per arribar més enfora, més aviat. Una veu crítica o de suport. Un company de viatge per a les institucions públiques o privades.

Com a celebració d'aquests 5 anys impulsarem, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Felanitx i l'ajut de *BTP-Vacances* i *Grup 3000*, la reedició d'unes Jornades d'Estudis Locals, ja que aquestes s'integren a la perfecció en la raó de ser de l'associació. Recordem que l'any 2000, dins dels actes commemoratius dels 700 anys de la fundació de la Vila de Felanitx es varen realitzar les primeres Jornades d'Estudis Locals de Felanitx, dos anys més tard es realitzarien les segones.

Ara apareixen publicades les terceres. Som conscients de la tardança en la seva publicació i en volem demanar disculpes, els desitjos de què les actes es publicassin en paper, i no tant sols en digital, ens va fer esperar a què les disponibilitats pressupostàries fossin favorables. Aquest mes de febrer els Amics dels Closos prenguérem la decisió de no esperar més i fer una publicació *on line*. Quan ho teníem pràcticament tot apunt, sorgí l'oportunitat de publicar-les en paper a la qual ens hi aferràrem. La feina la teníem feta tant sols s'havia d'ajustar a les noves necessitats . De tot el que ha passat se n'aprèn i l'experiència ha estat enriquidora.

Des del principi, la intenció dels Amics dels Closos va ser que les Jornades d'Estudis Locals presentassin una certa regularitat. L'organització de les terceres, portava implícit el compromís d'organitzar unes noves edicions. Per tot això, anunciam la celebració de les quartes Jornades l'any 2016, amb el compromís ferm de què ens esforçarem pel que el temps entre la celebració i publicació de les actes sigui l'adient. Des d'aquestes línies volem convidar a participar-hi!

Felanitx, juny de 2015

Miquel Àngel Vicens i Siquier

President de l'Associació dels Amics dels Closos de Can Gaià

SUMARI

Presentació	2
Prehistòria i Patrimoni Històric	
<i>El poblat des Rossells i el seu context cultural i territorial</i>	9
Javier Rivas i Bartomeu Salvà	
<i>Les intervencions arqueològiques d'equips estrangers a Mallorca durant el franquisme: Els cas de l'equip alemany amb Otto Herman Frey</i>	19
Alejandra Galmés i David Javaloyas	
<i>Com s'elabora un projecte arqueològic? El cas dels Rossells</i>	31
Paloma Salvador	
<i>Planificació i gestió de recursos per a la campanya arqueològica Es Rossells</i>	37
Dario Weiss	
<i>El treball de camp a Es Rossells</i>	43
Marion Deprez i Celia González	
<i>El patrimoni perdut: el cas del Castell de Santueri</i>	47
Xisco Bergas i Rafel Font	
<i>Turisme i Patrimoni. Reflexions a l'entorn d'una experiència als Closos de Can Gaià</i>	57
Raquel Barceló, Almudena Briones, Llorenç Oliver i Miquel Àngel Vicens	
<i>Turisme i Patrimoni. Aspectes teòrics per a la planificació de projectes de turisme arqueològic</i>	65
Almudena Briones, Raquel Barceló, Llorenç Oliver i Miquel Àngel Vicens	
Patrimoni industrial, geològic i hidrològic	
<i>El patrimoni geològic de Felanitx</i>	77
Guillem Mas, Lluís Moragues, Joan Mestre i Manuel Espinosa	
<i>Les fonts de Felanitx en el marc del Catàleg Il·lustrat de les fonts de Mallorca</i>	89
Pedro Fidel Castro	
<i>La mineria del carbó a Felanitx: Geologia, història i activitat extractiva</i>	99
Lluís Moragues, Guillem Mas i Manuel Espinosa	
<i>La terra de gerrer de Felanitx: Una aproximació geològica i industrial</i>	111
Lluís Moragues, Joan Mestre, Guillem Mas i Manuel Espinosa	

<i>La pedra de marès de Felanitx: Patrimoni cultural i natural</i>	123
Guillem Mas	
Miscel·lània	
<i>Felanitxers fora de Mallorca, 1599-1650</i>	137
Onofre Vaquer	
<i>El retaule de Sant Isidre del Convent de Felanitx</i>	145
Amàlia Salas	
<i>Felanitx 1968: acte homenatge a l'artista Joan Miró</i>	155
Xisca Veny	
<i>200 anys de rellotges de sol a Felanitx</i>	159
Sebastià Roig	
<i>Es Lledoner, una cooperativa d'ensenyament</i>	171
Antoni Vicens i Jerònima Muñoz	
<i>Tipologies de sòls i la seva influència sobre la producció i qualitat del raïm de vinificació a Felanitx</i>	183
Joan Rosselló i Jaume Vadell	

COM ES REALITZA UN PROJECTE ARQUEOLÒGIC? EL CAS DELS ROSSELLS

PALOMA SALVADOR GÓMEZ-GRANDOLI

Salvador, P. 2015. Com es realitza un projecte arqueològic? El cas dels Rossells.
III Jornades d'Estudis Locals de Felanitx: 31-35

INTRODUCCIÓ

Aquest article sorgí arrel d'un treball que he fet per a l'assignatura de Prehistòria de les Illes Balears a la Universitat de les Illes Balears. Als alumnes d'aquesta assignatura se'ns havia proposat dur a terme una intervenció arqueològica al jaciment dels Rossells, el que suposava el primer contacte d'un grup d'estudiants amb la realització d'un projecte arqueològic des dels seus inicis. Aquest seria un projecte a realitzar en tres anys i seria dut a terme completament per nosaltres; per tant, seria una bona manera de conèixer totes les passes que s'han de realitzar a un projecte d'investigació i d'adquirir uns coneixements útils per al nostre posterior desenvolupament professional.

El projecte en si de la intervenció arqueològica al jaciment dels Rossells fou

confeccionat a partir d'un projecte model que me fou proporcionat. A més, cal fer al·lusió a la Llei de Patrimoni Històric (12/1998), la qual estableix la normativa a seguir en el cas de la realització de qualsevol tipus d'intervenció arqueològica i que, lògicament, vaig haver d'emprar per l'elaboració del projecte.

Els punts rellevants d'aquesta llei per a la confecció d'un projecte d'aquestes característiques són els articles compresos en el Capítol I del Títol III (Patrimoni arqueològic i paleontològic). En concret, els articles a destacar són el 49,50,51,52 i 53, en els quals se defineix què és el patrimoni històric:

"Integran el patrimonio arqueológico de las Illes Balears al efecto de esta Ley, los bienes muebles e inmuebles en los cuales concurren alguno de los valores del artículo 1 de la

presente Ley, el estudio de los cuales requiere la aplicación de metodología arqueológica, hayan sido o no extraídos y tanto si se encuentran en la superficie o en el subsuelo, en el mar territorial o en la plataforma continental. Forman parte, asimismo, de este patrimonio los elementos geológicos y paleontológicos relacionados con la historia de la humanidad y las muestras ecoarqueológicas extraídas en yacimientos arqueológicos que no hayan de ser destruidas una vez analizadas científicamente."

Així mateix, s'exposa el que es considera com una intervenció arqueològica i paleontològica:

"Tendrán la consideración de intervenciones arqueológicas y paleontológicas los estudios directos de arte rupestre, así como las prospecciones, los sondeos, las excavaciones y cualquier otra actuación que afecte a bienes, zonas arqueológicas, zonas paleontológicas o espacios de interés arqueológico o paleontológico."

A l'article 51 s'explica de què ha de constar el projecte per a l'obtenció de l'autorització per part del Consell Insular:

"El petionario de la autorización deberá acompañar la solicitud con un proyecto en el que constará:

- a) La conveniencia y el interés científico de la actuación.*
- b) la idoneidad técnica y científica de los directores y de los equipos investigadores;*
- c) La capacidad económica de los promotores;*
- d) Las medidas de protección de los restos que se puedan descubrir;*
- e) La autorización o el consentimiento de la propiedad, en su caso."*

Finalment, als articles 52 i 53, s'exposa la obligació de la utilització d'una metodologia

adequada per a la documentació totes les dades que la intervenció arqueològica proporcionï i la obligació d'entregar a un museu els materials recuperats durant la intervenció, correctament inventariats i catalogats, a més de proporcionar una memòria preliminar de l'excavació.

En definitiva, aquests foren les fonts de les quals em vaig fer servir, entre d'altres, per poder confeccionar el projecte, les parts del qual s'exposaran a continuació.

EL PROJECTE

A l'hora de realitzar un projecte arqueològic s'han de tenir clars una sèrie de punts que han de constar en aquest: en primer lloc, s'ha de presentar el promotor del mateix i els integrants de l'equip que el durà a terme, així com els objectius del projecte, el pressupost del qual se disposa i la periodització de la intervenció al jaciment objecte d'estudi. Tots aquest punts, hauran de constar a un primer apartat del projecte que és el resum sinòptic dels continguts que se desenvoluparan posteriorment.

La introducció

Passant al cos del projecte, primerament s'ha de fer una petita introducció a on constarà l'estat de la investigació al jaciment que s'estudia, és a dir, l'explicació de totes les intervencions que s'han fet en aquest i les dades que aquestes intervencions han aportat per a la comprensió de la història del jaciment; seria un "estat de la qüestió".

En el cas concret del projecte de la intervenció arqueològica al jaciment dels Rossells, a la introducció hem fet menció de les intervencions que s'havien fet al lloc als anys seixanta per part de O. Herman Frey i G. Rosselló Bordoy, a més de incidir sobre els objectius d'aquest projecte, els quals són tant de tipus científic com de tipus social sobre els quals incidirem més endavant. A més a més, també hem fet menció de la

metodologia que emprarem en la realització de la intervenció.

Els objectius

En un segon apartat del cos del projecte, se farà al·lusió a la localització i descripció del jaciment; dita explicació aniria acompanyada d'una documentació fotogràfica, així com de mapes del lloc. Seguidament, se farà menció dels objectius del projecte. En el cas del projecte del jaciment dels Rossells els hem dividit en dos apartats principals: en primer lloc, tindríem uns objectius de tipus general i, en segon lloc, uns objectius de tipus específic.

En quant als primers, els hem dividit en dos subapartats: els objectius de tipus científic que farien referència a la intenció de fer un estudi de la murada i delimitar-la, fer un estudi del seu sistema constructiu, realitzar una planimetria detallada de la zona, augmentar el coneixement sobre els poblats d'època talaiòtica, establir de quina manera s'enquadra el jaciment en l'Edat del Ferro mallorquina i aprofundir sobre els patrons d'assentament d'aquest període. En quant als segons, estaríem fent referència a les estratègies de divulgació de la investigació que se duran a terme, potenciant la interactivitat entre el públic i els tècnics del projecte, així com integrant les propostes de divulgació i revalorització social del conjunt amb les tasques a realitzar al jaciment; a més a més, estaríem parlant d'uns objectius relacionats amb la restauració i adequació del jaciment per al seu estudi, en referència amb la neteja del jaciment de vegetació invasiva.

En relació als segons, els objectius específics, també els hem dividit en subapartats. En primer lloc, tindríem els objectius de tipus científic que serien delimitar i documentar els diferents elements del conjunt arquitectònic del jaciment, estudiar el sistema constructiu de la murada d'aquesta tipologia de jaciments arqueològics i

comparar-lo amb jaciments del mateix tipus, definir el període cronològic al qual pertany la murada del jaciment, establint les fases de construcció, ús i abandonament del mateix, analitzar i enquadrar cronoculturalment els materials arqueològics documentats durant l'excavació i, finalment, realitzar una planimetria de la murada que envolta el poblat. En quant als objectius específics relacionats amb l'adequació del jaciment, tindríem la neteja de la zona de la murada del poblat i l'establiment d'una clara delimitació d'aquesta, la protecció i delimitació de l'àrea de respecte del jaciment; en tercer lloc, tendríem els objectius relacionats amb la divulgació i revalorització social del conjunt i de la intervenció, entre els quals constarien la realització d'una campanya divulgativa informant a la població sobre la importància d'aquest jaciment i de la campanya que es realitzarà en aquest, així com impulsar jornades conjuntes de neteja i excavació per a generar un acostament de la població al jaciment.

Finalment, acabariem l'apartat dels objectius fent esment als objectius finals de la intervenció arqueològica al jaciment, és a dir, el que pretenem aconseguir amb aquesta a llarg termini. Aquests objectius finals serien el contribuir a l'enriquiment del corpus de documentació i coneixements que en l'actualitat de tenen sobre aquest tipus de poblats amuradats de l'Edat del Ferro mallorquina, conèixer millor la funcionalitat de les murades dels poblats talaiòtics, ja que s'han excavat molt pocs fins al moment, i recuperar i potenciar el patrimoni arqueològic de Mallorca.

Pla de documentació arqueològica i estudis científics

Una vegada exposats els objectius de la intervenció arqueològica al jaciment, s'ha de explicar el pla de documentació arqueològica i estudis científics. En ell exposem les accions concretes que durem a terme amb la

primera campanya, que en el cas dels Rossells seria la neteja i delimitació de la zona de la murada per a poder realitzar una nova planimetria del jaciment. Així mateix, en aquest apartat també consta una explicació detallada de la metodologia de treball, que en relació als Rossells seria la utilització del mètode Harris, els objectius del qual serien la identificació i documentació de les diferents unitats estratigràfiques, a més de les relacions establides entre elles mitjançant la matriu Harris. Aquesta estratègia se completarà amb la documentació de la distribució microespacial dels artefactes i ecofactes dins d'aquestes UE, mitjançant l'ús d'una Estació Total topogràfica. Seguidament, s'exposaria la metodologia a seguir per documentar els contextos arqueològics, que se realitzarà a través de fitxes i inventaris de registre, planimetries i seccions de les diferents unitats estratigràfiques, una exhaustiva documentació fotogràfica i la redacció d'un diari de la intervenció on constaran totes les tasques realitzades durant la campanya i les impressions dels investigadors.

Comentats tots aquests punts, se començarà a explicar en què consistirà el procés d'excavació —que se basa en la documentació de les variables temporal i espacial, a través de l'excavació mitjançant unitats estratigràfiques—, i s'exposaran els protocols específics de recollida d'artefactes i ecofactes, que varien segons la natura del material i l'estat de conservació de la peça. Finalment, en aquest apartat s'exposaran els criteris que se faran servir per realitzar un anàlisi dels sediments arqueològics i també els tipus de materials dels quals es recolliran mostres per al conjunt d'estudis i analítiques que es volen realitzar.

Pla de difusió i revalorització del conjunt

El quart apartat d'un projecte estaria reservat al pla de difusió i revalorització del conjunt, en el qual es fa al·lusió al pla d'adequació que se vol dur a terme al

jaciment, en el cas dels Rossells com ja hem esmentat, estaria relacionat amb la tasca de neteja del jaciment; a més, també es faria un altre subapartat a on faríem referència a la tasca de disseminació de les dades aportades per la intervenció al jaciment mitjançant xerrades i publicacions.

L'equip

A la cinquena part del projecte, faríem esment dels integrants de l'equip. Al projecte del jaciment dels Rossells estariem parlant d'un equip format per alumnes de la Universitat de les Illes Balears, junt amb un professor d'aquesta mateixa universitat, així com un professor de la Universitat de Kiel (Alemanya); és, per tant, un projecte de col·laboració entre dues universitats distintes.

El pla d'actuacions de conservació i restauració del jaciment

El següent pas en la confecció d'un projecte arqueològic seria el pla d'actuacions de conservació i restauració del jaciment. Se farà una explicació detallada dels protocols que se seguiran per a la extracció del material, que variarà segons les seves condicions, fent un examen acurat de la situació que ens permeti donar un diagnòstic fiable sobre l'estat de la peça que inclogui la proposta d'intervenció; té un paper fonamental en aquesta tasca la documentació gràfica, ja que aporta informació tant per facilitar la reconstrucció de la peça com per a l'estudi arqueològic aplicat a una determinada peça. A més, al pla de conservació constaran els criteris a seguir en relació al control de les variables climàtiques, ja que s'han d'intentar mantenir lo més properes al context arqueològic d'on s'ha extret aquesta, per evitar que la peça se faci malbé al entrar en contacte amb unes condicions climàtiques diferents. Per una altra banda, també hi constaran en aquest apartat els protocols a seguir per a la neteja de les troballes, per a la seva extracció (que

variarà segons les seves condicions), per al seu trasllat i transport i per al seu emmagatzematge i conservació, així com els criteris tècnics d'actuació en la restauració i la consolidació dels materials.

El pressupost, les fonts de finançament i la temporalització

Per finalitzar amb el projecte s'ha de fer un apartat on se faci menció del pressupost i les fonts de finançament de la intervenció arqueològica al jaciment, a més de la seva temporalització.

CONCLUSIONS

El treball aquí exposat s'ha fet amb la intenció de donar a conèixer la gran quantitat de feina que ha de realitzar un arqueòleg abans de poder iniciar una intervenció a un jaciment qualsevol. En aquest cas l'hem aplicat al jaciment dels Rossells; no obstant, la mateixa estructura de projecte és vàlida per a qualsevol altre jaciment.

Per a tot l'equip tècnic dels Rossells, el fet d'haver iniciat un projecte d'aquestes característiques ha estat un procés molt enriquidor per a la nostra vida professional, ja que gairebé tots els integrants de l'equip som o bé alumnes universitaris o recentment graduats. D'aquesta manera, hem pogut aprendre de primera mà com es gestiona una intervenció arqueològica. Així mateix, qualsevol persona que llegeixi aquest article se podrà acostar a la realitat de l'arqueòleg i conèixer una part important de la seva feina, part que resulta bastant desconeguda per a la gran majoria de persones que no tenen relació amb l'àmbit de la història i l'arqueologia.

Finalment, destacar que avui en dia ja contem amb la Llei de Patrimoni Històric (12/1998), que hem esmentat a la introducció d'aquest treball, que estableix un protocol d'actuació de cara a tractar amb el patrimoni històric, cosa que ha ajudat a

millorar la seva conservació i estudi, beneficiant no sols a la comunitat científica sinó a tota la població mallorquina, ja que el patrimoni històric ens pertany a tots. Així, podem observar una regularització de la situació que intenta posar fi a les pràctiques "arqueològiques" que no prenen les precaucions adequades a l'hora de tractar amb el patrimoni i que consistien, al cap i a la fi, en una recollida de material sense sentit, ja que no es documentava correctament i, moltes vegades, es recollia tenint en compte només el seu valor artístic o econòmic i no el seu valor arqueològic, en el sentit de que pugui contribuir a augmentar el coneixement sobre una comunitat o comunitats.

No obstant, considero que la normativa podria incidir més en la qüestió de la preservació adequada del patrimoni. Actualment, gran quantitat de jaciments a Mallorca s'estan fent malbé a causa de una mala política de conservació. Per tant, si es pogués impulsar una millora d'aquests aspectes de la normativa, es podria ajudar a millorar la situació i, així, intervenir, almenys, en aquells jaciments que es troben en una situació més crítica.

BIBLIOGRAFIA

Llei 12/1998, de 21 de desembre de 1998, del Patrimoni Històric de les Illes Balears, BOE num. 31. Revisió vigent des de 24 de juny de 2012.

Projecte d'execució de la intervenció arqueològica al jaciment del Puig Figuer (Parc de Llevant, Artà) del 9/09/2010.

SALVÀ SIMONET, B. (1997). *Els Rossells*. Fulletó informatiu de les festes de Sant Nicolau (Cas Concos).

SALVÀ SIMONET, B. (2001). *La Prehistòria de Cas Concos*. Fulletó informatiu de les festes de Sant Nicolau (Cas Concos).